

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ СВЕТЕ ГОРЕ АТОНСКЕ

Предавање др Ивана Јанковића, правног заступника Светог манастира Хиландара и Задужбине Светог манастира Хиландара, одржано у Друштву пријатеља Свете Горе Атонске у Београду, 25. новембра 2004. године

Одмах треба рећи да Света Гора није нити је икада била субјект међународног права. Субјектима међународног права се, наиме, сматрају само они ентитети који могу (а) стицати међународна права и обавезе и (б) истицати међународне захтеве. Откако је, у 10. веку, настала као уређена монашка заједница са својим органима власти, Света Гора је увек била саставни део и субјект унутрашњег правног поретка појединих држава: Византије до 1430, Турске од 1430. до 1913. и, најзад, Грчке, од 1913. до данас.

Али, иако саставни део територије суверених држава, Света Гора је увек имала и један степен територијалне и персоналне аутономије, нарочито у верским и духовним стварима. Даље, то што Света Гора никада није имала међународноправни субјективитет не значи да она није предмет међународноправних норми и међународних уговора и, нарочито, предмет интереса субјеката међународног права - држава и међународних организација. Наш циљ је да размотримо садашњи положај Свете Горе у уједињеној Европи. Да би се тај положај боље разумео, мора се прво рећи нешто о (1) околностима под којима је Света Гора потпала под суверенитет Грчке и (2) уставном статусу Свете Горе у оквиру грчке државе.

1.

Све до Првог балканског рата, суверенитет Турске над Светом Гором био је општепризнат. Ипак, слабљење Отоманског царства довело је до интернационализације положаја Свете Горе, првенствено у оквиру интересовања европских сила за положај хришћана у Турској.

Прва међународноправна одредба која се тиче непосредно Свете Горе, а не хришћана у Турској уопште, среће се у Санстефанском уговору између Русије и Турске од 1878. године. Русија је хтела да учврсти свој утицај на Светој Гори, и то преко руских калуђера, којих је тамо ионако бивало све више. Отуда одредба чл. 22: „Светогорски монаси рускога порекла задржаће своје пређашње поседе и повластице, те ће и даље уживати, у три конвента који им припадају и у од њих зависним заједницама, иста права и прерогативе као што су и они који су зајамчени другим верским установама и конвентима на Светој Гори“.

Као и цео Санстефански уговор, тако је и ова одредба ревидирана Берлинским уговором. Члан 62 је укинуо ексклузивност заштите руских монаха и изједначио све светогорце, без обзира на држављанство: „Светогорски монаси, без обзира на земљу порекла, задржаће своје пређашње поседе и привилегије те ће, без икаквога изузетка, уживати потпуну једнакост у правима и прерогативима“.

Крајем 19. и почетком 20. века, на Светој Гори најмногобројнији су били руски монаси, а рубља главна монета. Рачунајући са скорим повлачењем Турске из Европе и распарчавањем њених територија, Русија се надала да ће на Светој

Гори успоставити свој суверенитет или, барем, протекторат. С друге стране, већ увелико независна Грчка рачунала је са Светом Гором као саставним делом своје будуће територије.

Грчка је окупирала Свету Гору 2. новембра 1912. године. Али, иако је тада установљен *фактички* суверенитет грчке државе на атонском полуострву, *правна* судбина Свете Горе остала је још дуго неизвесна.

О резултатима балканских ратова стварно је одлучивала Амбасадорска конференција великих сила у Лондону. Она се, углавном на тражење Русије, бавила статусом Свете Горе, разматрајући најразличитије предлоге: интернационализацију, неутралност, заједнички суверенитет или заједнички протекторат Русије и православних балканских држава. На крају је одлучено да се не одлучи о Светој Гори, чиме је до даљег прећутно признат фактички суверенитет Грчке на тој територији. Лондонски мировни уговор од 30. маја 1913. предвидео је да ће о статусу Албаније, егејских острва и Свете Горе накнадно одлучити велике силе. Али, иако су велике силе касније заиста одлучиле о границама Албаније и о судбини егејских острва, никакву нову одлуку нису донеле у погледу Свете Горе.

Зато је уместо питање: када је на Светој Гори *de jure* успостављен грчки суверенитет? Неки сматрају да се то догодило 14. новембра 1913, када је у Атини потписан мировни уговор између Грчке и Турске. Већина аутора, међутим, држи да се то збило 25. августа 1913, када је ратификован Букурешки мировни уговор. У прилог овом, преовлађујућем мишљењу желимо да наведемо и пресуду Сталног арбитражног суда у предмету *Арбитража између Француске и Грчке о светионицима* од 24. јула 1956, која до сада није помињана у литератури. Према тој пресуди: „са становишта међународног права, треба сматрати да је територија континенталне Нове Грчке западно од Ла Месте [укључујући Свету Гору] одвојена од Отоманског царства 30. маја 1913, а да је припала Грчкој 25. августа 1913, после једног међу-балканског *co-imperiuma* од око три месеца“.

Следеће питање је: да ли је Грчка, када је стекла Свету Гору, преузела и неке међународне обавезе у вези са њом? Као што је већ поменуто, Берлински уговор из 1878. обавезивао је *Турску* да пружа једнаку заштиту свим светогорцима, без обзира на националност. Та обавеза је прешла на Грчку посебним уговором, који је она закључила са силама-победницама у Првом светском рату (Енглеска, Француска, Италија и Јапан) у Севру 10. априла 1920. Чланом 13, Грчка се обавезала да „признаје и одржава традиционална права и слободе које не-грчке манастирске заједнице Свете Горе уживају на основу члана 62 Берлинског уговора од 13. јула 1878“. Дакле, ова обавеза тиче се само односа грчке државе према не-грчким монасима и манастирима, а не према светогорској заједници у целини. Даље, она постоји према другој уговорној страни, коју чине тадашње четири силе победнице. Утолико се може рећи да су 1920. године Енглеска, Француска, Италија и Јапан гарантовали одређена права *страним* (не-грчким) монасима и манастирима на Светој Гори, не обећавајући никакву посебну заштиту *грчким* монашким заједницама нити Светој Гори у целини. Одредба чл. 13 Севрског уговора инкорпорисана је, у оквиру Протокола XVI, у Лозански мировни уговор од 24. јула 1923.

Да резимирамо: Санстефански уговор (1878) обавезивао је Турску да штити руске монахе; Берлински уговор (1878) обавезивао је Турску да пружа једнаку

заштиту свим монасима; Севрски (1920) и Лозански уговор (1923) обавезивали су Грчку да штити не-грчке монахе.

Да ли ови уговори важе и данас? Мислимо, не. Њихов *ratio* била је заштита мањина, у оквиру међународноправног система који је почивао на Друштву народа. Данашњи свет, окупљен у Уједињеним нацијама, даје предност заштити индивидуалних, људских права над правима мањина.

2.

Садашња светогорска аутономија почива на Уставу Грчке и Уставној повељи Свете Горе.

Према *Уставу*, сви светогорски монаси и искушеници аутоматски стичу грчко држављанство, а забрањује се настањивање на Светој Гори „иноверцима и схисматицима“. Светогорским властима се даје ограничена судска надлежност, забрањује се експропријација земљишта, а Светој Гори се гарантују царинске и пореске олакшице.

Уставну повељу су сачинили сами светогорци, на основу „царских хрисовуља, патријаршијских сигилија, султанских фермана ... и древних монашких закона и поредака“. Повељу је усвојио Ванредни двоструки сабор маја 1924, а грчка држава ју је потврдила септембра 1926. године.

Од бројних посебних повластица које Света Гора ужива према грчким законима, наводимо само ове: (1) светогорци – монаси и искушеници подједнако – ослобођени су војне обавезе; (2) оставину лица умрлих на Светој Гори без законских наследника наслеђују манастири или Света општина, а не грчка држава; (3) шуме Атонског полуострва изузете су из примене грчког закона о шумама, а улов рибе за локалне потребе слободан је од ограничења и пореза; (4) увоз роба и услуга за потребе Свете Горе подлеже значајним царинским ослобођењима, а на робно-новчане трансакције се не плаћа порез на додатну вредност; (5) плате и наднице ослобођене су пореза.

Поред ових повластица, постоје и забране које су од посредне или непосредне економске користи монашкој заједници. Најопштија таква забрана је она која се тиче оснивања предузећа и радњи - у манастирима безусловно, а у Кареји се радње могу оснивати и водити само уз посебну дозволу Свете општине. (Под овај режим потпадају, на пример, лаици-таксисти, којих је све више на полуострву). Ту спада и забрана продаје икона и уметничких рукотворина израђених изван Свете Горе, при чему је лаицима забрањено и да их израђују на Светој Гори. За неке друге забране, поред економских постоје и идеолошки разлози, као што је случај са монополем на оснивање штампарија, који припада Светој општини. Најзад, велики број забрана почива искључиво на верским и идеолошким основама. Таква је, на пример, забрана „прозелитских и пропагандних акција“ и оснивања удружења.

Од посебног интереса (за чланове овога Друштва) су, међутим, ограничења која се тичу уласка на Свету Гору. Опште правило је да је за сваку посету потребна дозвола (диамонитирион) Епистасије (светогорске „владџе“). У једном периоду, међутим, прављена је разлика између грчких држављана и странаца, па су ови други морали исходити и додатну дозволу Министарства за северну Грчку, што је било скопчано са приметним бирократским поступком. Овог

режима, чије се трајање поклапа с временом хладног рата, нерадо се сећају многи међу нама. Он је укинут 1998. године, доношењем Правилника (грађанске) Управе Свете Горе. Сада је „улазак у Свету Гору и посета манастирима и њиховим подручним установама слободан за сваког мушкарца који станује, борави или је легално ушао на грчку територију“, а дозвола се добија директно од органа Свете епископије, Уреда за ходочаснике, који има канцеларије у Солуну и Урануполису.

Најпознатија забрана уласка је ваљда она која се тиче жена. Прописана је у чл. 186 Повеље: „Приступ женских особа на светогорско полуострво се забрањује по одвајкада владајућем реду“. Занимљиво је да, колико смо могли да установимо, ова одредба у писаном облику не постоји пре 1924. године.

Друго је питање да ли су, од када и у ком облику, на Светој Гори постојала неписана правила о уласку жена. Оно превазилази границе наше вечерашње теме, а одговор на њ припада историчарима. Као пуки аматери, ми можемо само да укажемо на следеће: Однос према женама мењао се је од позне антике до краја средњег века, како у друштву уопште, тако и у монашким заједницама. Ранохришћанска монашка правила била су мање мизогина од средњовековних. Многи ранохришћански манастири примали су жене у госте, па чак и на ноћење, а понекад су оснивана по два манастира у оквиру исте задужбине и/или у непосредном суседству – један за мушкарце а други за жене.

С друге стране, у ранохришћанским монашким правилима се срећу одредбе усмерене против хомоеротизма, који је морао представљати снажно искушење када су у манастирима боравили дечасти и младићи - ефеби, па и евнуси, чији број у то време није био мали. Захваљујући таквим правилима, «до почетка деветог века 'безбради младићи' били [су] формално искључени из многих византијских манастира, иако су у пракси често били још увек присутни». Тако је морало бити и на Атонском полуострву, чији први типичи (Цимискијев из 971. и Мономахов из 1045) не садрже ниједан помен о женама, али забрањују примање и постриг евнуха и голобрадих младића.

Али у средњовековним типичима, нарочито онима који припадају евергетидској традицији, дакле од XI до XV века, одредбе о женама су уобичајене. Женама је приступ у манастир и манастирску цркву или веома ограничен или потпуно забрањен, а често им се не допушта да долазе пред манастирску капију ради милостиње, као што то могу мушкарци. Понекад су те забране сурово строге, попут ове из типика Атанасија Метеорита (друга половина XIV века): «Жена не сме да пређе прописану границу [око манастира]. Не сме јој се дати ништа за јело, па чак ни ако умире од глади». Слична промена се осећа и у атонским типичима из истог периода. У Манојловом типичу из 1405. године, „забрана уласка евнуха и голобрадих на Гору се не тиче тог њиховог својства по себи, као што је то било у старим типичима, него се таква забрана доноси из страха да се не би нека жена оденула као један од њих и на тај начин ушла на Атон“.

Слично је и са забранама које се односе на женке животиња. Први светогорски типичи имају за циљ да спрече испашу на Светој Гори животиња које припадају становницима околних места, али не забрањују монасима да држе животиње него гледају да ограниче њихов број. Они држање животиња осуђују зато што оно води развоју економије и богаћењу манастира, на уштрб духовног усавршавања монаха. Насупрот овоме, Манојлов типик наглашава пол животиња и забрањује држање женки из чисто моралних разлога. Уставна

повеља из 1924. не забрањује увођење и држање женки животиња, али је 1956. године Ванредни двадесеточлани сабор увео ту забрану и за прекршај прописао, као канонску, казну глобом и притвором до пет дана.

Што се тиче забране уласка за жене, она је, када је донета, била *lex imperfecta*, јер није била прописана санкција за прекршај. Тачније речено, светогорске власти су прекршиоцу могле изрећи какву год канонску санкцију, али канонске санкције могу да се примењују само на православне. Дакле, протестанткиња или атеисткиња која би ушла на Свету Гору могла је бити са ње протерана, али није могла бити кажњена. Постојање ове правне празнине се упадљиво манифестовало априла 1953. године, када су се неколике учеснице IX Међународног византолошког конгреса у Солуну демонстративно искрцале на Светој Гори. То је био повод да Грчка држава пропише казну за прекршај члана 186 светогорске Уставне повеље. Ово је учињено Законском уредбом 2623/1953, која је прописала посебно кривично дело неовлашћеног уласка жена на Свету Гору, кажњиво затвором од два месеца до годину дана. Извршилац кривичног дела може бити само жена, али саучесник, помагач или подстрекач може бити свако лице, без обзира на пол. Радња дела се састоји у боравку *corpore* на територији Свете Горе, укључујући стење у приобаљу, ма колико тај боравак био краткотрајан, али не обухвата прелетање ваздухопловом или прилазак светогорској обали пловилом. За ово дело је од 1953. године било укупно шест оптужења и није донета ниједна осуђујућа пресуда. Општински суд у Солуну је у свим случајевима као одбрану уважио стање крајње нужде (искрцавање због невремена или хаварије), а оптуженим странкињама је узео у обзир одсуство свести о противправности понашања. (У вези с овом темом додајмо још само да је Ванредни двадесеточлани сабор 1980. године прописао да бродови на којима има жена морају пловити на удаљености од најмање 500 метара од светогорске обале. Државну санкцију је овај пропис стекао захваљујући одговарајућим одлукама грчког Министра трговачке морнарице.)

3.

Међународноправни положај Свете Горе у највећој мери зависи од чињенице да је Грчка чланица различитих међународних организација, а нарочито двеју основних европских интеграција: Савета Европе и Европске Уније.

Савет Европе је најстарија европска организација, створена 1949. године; данас има 46 чланица, а изван ње је само једна европска земља – Белорусија. Њен основни инструмент је Европска конвенција о људским правима. Да ли држава испуњава своје обавезе из Повеље или не, питање је које спада у надлежност Европског суда за људска права у Стразбуру.

Већ на први поглед је видљиво да неке одредбе светогорске Повеље (а тиме и грчког закона којим је она ратификована) нису у складу с одредбама Европске конвенције о људским правима. Навешћемо само неколико примера: Забрана оснивања удружења (чл. 189 Повеље) очигледно је супротна прокламованој слободи окупљања и удруживања из чл. 11 Конвенције. Забрана прозелитизма (чл. 184 Повеље) супротна је прокламованој слободи изражавања (чл. 10) и слободи вероисповести (чл. 9 Конвенције). Обавезно стицање грчког држављанства (чл. 105 ст. 1 Устава и чл. 6 Повеље) представља дискриминацију на основу држављанства, у смислу чл. 14 Конвенције. Најзад, читав низ ограничења која Повеља намеће јеретицима, «схизматицима»,

иоверницима и женама могу представљати повреду чл. 14 Конвенције, који забрањује дискриминацију у погледу права заштићених Конвенцијом.

Наравно, *prima facie* супротност између одредаба Конвенције и Повеље није сама по себи довољна за закључак да светогорска Повеља и пракса светогорских органа власти крше људска права. Јер, људска права нису апсолутна него ограничена, и то, пре свега, правима и слободама других, али и јавним (општим) интересом, који обухвата, у зависности од конкретног права: националну безбедност, територијални интегритет државе, јавни ред и мир, заштиту здравља и морала, као и још неке вредности. Но, кључно је да сва таква ограничења морају бити (1) законом прописана и, када се ради о одређеним правима, (2) неопходна у *демократском* друштву. Током деценија, за тумачење Конвенције су разрађена бројна начела, од којих су, за нашу тему, најзначајнија: начело пропорционалности и доктрина поља слободне процене. Ова друга оставља могућност домаћим судовима да примењују локалне моралне стандарде и да цене «неопходност» ограничења права с обзиром на локалне стандарде демократије.

Према досадашњој пракси стразбуршког суда, државе чланице могу у врло широком обиму да ограничавају људска права када је то потребно да би се сачувала верска и, уопште, морална осећања већине становништва у појединим регионима. Додуше, ове пресуде су се тицале ограничења слободе изражавања, а остаје да се види какав би став суд заузео у погледу ограничења слободе удруживања или дискриминације према женама на Светој Гори. Колико је нама познато, таквих тужби против Грчке још није било, нити се Савет Европе бавио питањима везаним за Свету Гору.

Европска унија је знатно ексклузивнији клуб од Савета Европе и, за разлику од овог потоњег, има врло комплексан правни систем (европско право), који је надређен националним правним системима држава-чланица. Настала је својевремено као *економска* заједница, чији је основни циљ био да створи јединствено тржиште на основу слободног кретања роба, капитала и радне снаге. Данас, са својих 25 чланица, Европска унија је не само економски него и политички организам, са јединственим држављанством, «заједничком спољном и безбедносном политиком», и «сарадњом у областима правосуђа и унутрашњих послова». Европски суд правде обезбеђује јединствено тумачење и примену европског права у свим државама чланицама. Европска конвенција о људским правима чини саставни део европског права.

Грчка је потписала уговор о приступању Европској унији (тада: Заједници) 28. маја 1979. године, а 1. јануара 1981. постала је десета чланица. Посебност положаја Свете Горе узета је у обзир приликом приступања Грчке заједници, прихватањем Заједничке декларације број 4 уз Завршни акт Уговора о приступању Републике Грчке Европској економској заједници. Текст Декларације гласи: «Признајући чињеницу да се специјални статус, који члан 105 Устава Грчке даје Светој Гори, заснива искључиво на духовним и верским основама, Заједница ће тај статус узимати у обзир приликом касније примене и разраде одредаба права Заједнице, нарочито у погледу царина, пореских олакшица и права настањивања». Врло сличан текст усвојен је, опет у облику Заједничке декларације, уз Завршни акт уговора којим је Грчка приступила Конвенцији о спровођењу Шенгенског уговора, 25. јуна 1991. године.

Да ли заједничке декларације обавезују органе Европске уније на поштовање светогорске аутономије? Сви аутори су сагласни да заједничке декларације, за разлику од анекса и протокола, не чине саставни део уговора коме су придодате, а већина аутора сматра да оне немају обавезујућу снагу него само интерпретативну функцију и да чине део контекста уговора.

Како било да било, извесно је да заједничка декларација има мању снагу од протокола или анекса, а кад је реч о декларацији број 4 из 1979, извесно је да она не представља потпуно и обавезујуће признавање специјалног статуса Свете Горе. Зато је Грчка покушала да добије чвршће гаранције у облику посебног протокола уз Амстердамски уговор од 1997. године, којим је измењен и допуњен Уговор о Европској Унији. Нацрт протокола настао је на Светој Гори, а садржао је изричит став да забрана уласка жена на Свету Гору «нема карактер противправне дискриминације», као и да су ограничења слободе удруживања и верских слобода на Атосу оправдана. Предложени протокол није усвојен, а одбијен је грчки предлог заједничке декларације, којом би се Европска унија обавезала да «поштује и узима у обзир посебни статус Свете Горе, који је оправдан из духовних и верских разлога и који представља специфичан израз заједничког културног наслеђа». На крају, Грчка је уз Амстердамски уговор приложила унилатералну декларацију, у којој само подсећа на Заједничку декларацију из 1979.

У ових четврт века од приступања Грчке Заједници, заједничка декларација број 4 функционисала је врло ефикасно. У погледу пореза, Света Гора је, заједно с неким другим регионима, изузета из територије Европе на којој се примењује порез на додату вредност. Слично је и са царинским повластицама, иако су оне мање радикалне од пореских. Наиме, Света Гора чини део јединствене царинске територије ЕУ, а повластице се односе на светогорска физичка и правна лица. У погледу треће области коју Заједничка изјава о специјалном статусу посебно издваја, а то је право настањивања, није било никакве даље законодавне делатности Европске уније нити је тај проблем отворан у пракси европских органа.

Ипак, став Европске уније према Светој Гори почео је да се мења крајем 1990-их година. Та промена се за сада огледа у врсти и тону посланичких питања у Европском парламенту, али и у резолуцијама тога парламента.

У почетку, за Свету Гору су се интересовали углавном грчки посланици, а њихова питања су се тичала различитих могућности да се Светој Гори пружи помоћ, нарочито у новцу. Предмет интересовања били су спречавање шумских пожара, заштита културно-историјских споменика и грађевинска обнова манастира. Од 1987. године, за Свету Гору је из европског буџета издвојено више десетина милиона евра.

Касније, питања о Светој Гори почињу да постављају и други, па и грчки, посланици с левице, али сасвим друкчијим тоном. Тако се 2001. године чуло питање: „Да ли [Европска] Комисија може да каже како се забрана женама да посете Свету Гору уклапа у уговоре [на којима се заснива] Европска унија? Које кораке Комисија намерава да предузме како би отклонила ту аномалију?“. У нешто измењеном облику, исто питање је у Европском парламенту постављено још бар три пута. Одговор Европске комисије се није мењао од 2001. године и недвосмислено иде у прилог Светој Гори. Укратко, он гласи: Специјални статус Свете Горе признат је Заједничком декларацијом број 4, и то

искључиво на духовним и верским основима. Пошто је забрана уласка за жене „једна на религији заснована традиција која сеже преко хиљаду година у прошлост“, Комисија не планира никакве мере да ту забрану укине.

Далекосежнији од посланичких питања су ставови изнети у извештајима о стању људских права у Европи, који се сваке године подносе Европском парламенту. На основу тих извештаја, парламент доноси резолуције којима позива државе-чланице да укину националне прописе који вређају људска права и/или да измене праксу својих органа уколико она није у складу с европским стандардима људских права. Резолуције нису правно обавезујуће, али имају несумњив политички значај.

Прва резолуција која помиње Свету Гору донета је 2003. године и гласи: „[Европски парламент] захтева да се укине забрана да жене улазе на Свету Гору у Грчкој, географско подручје од 400 квадратних километара, где је женама улазак забрањен у складу с једном одлуком коју су 1045. године донели монаси из двадесет манастира с тог подручја – одлуком која данас крши општепризнато начело једнакости полова, законе [Европске] Заједнице о забрани дискриминације и једнакости, као и прописе о слободи кретања у оквиру Европске уније“. Резолуција је усвојена мајушном већином од само пет гласова: за је гласало 274, против 269 а уздржало се 14 посланика.

Исте године донета је још једна резолуција, која гласи: «[Европски парламент] захтева да влада Грчке укине казнену одредбу из члана 436 грчке Законске уредбе број 2623/1953/A-268, која прописује казну затвора од два до дванаест месеци за жене које прекрше забрану уласка на Свету Гору; понавља свој захтев да се укине забрана да жене улазе на Свету Гору и примећује да та забрана крши начела и међународне конвенције о равноправности полова и забрани дискриминације на основу пола, као и одредбе о слободи кретања људи које су усвојене у Уставу Грчке и праву [Европске] Заједнице».

Најјачу подршку су ове резолуције добиле међу борцима за људска права и, нарочито, феминистичким организацијама, које су скупштинску одлуку понекад тумачиле као да ће жене одмах почети да улазе на Свету Гору. Најјачи отпор, пак, дошао је из православних црквених кругова, али и од представника грчке државе. Поред грчке, протествовала је и руска црква: на пример, митрополит Смоленска и Калињинграда Кирило упутио је отворено писмо Жискару Дестену, а Света Епистасија је издала једно оштро саопштење у одбрану специјалног статуса Свете Горе. Грчки министар културе, Венизелос, одмах се у Бриселу састао с председником парламентарног Одбора за културу и изнео свој став да је забрана уласка жена правно утемељена, додајући да је цело полуострво у својини двадесет манастира, тако да на њему нема државних ни јавних површина; уз то је изразио чуђење што се Европски парламент бави дискриминацијом жена на Светој Гори а не обраћа пажњу на Ватикан који, иако члан Савета Европе, као своје представнике у међународним организацијама има само мушкарце.

Нерасположење према светогорској аутономији, које се у Европи осећа у последњих седам-осам година може се довести у везу с неким општијим процесима који утичу на образовање јавног мњења. Поменимо само неке:

Уједињена Европа, првобитно замишљена и зачета као *економска*, све више се формира као *политичка* заједница, нека врста квази-федерације са сопственим

уставом. Надлежности Европске (економске) *заједнице* традиционално су се ограничавале на обезбеђивање јединственог тржишта и слободног кретања капитала, роба и радне снаге – дакле, не људи као грађана него људи као радника. У Европској *унији*, међутим, политичка и грађанска права добијају исти онај значај који већ одавно имају економска права. Отуда се у оквиру Уније легитимно јавља интерес за питања која, попут светогорских правила и обичаја, немају никакве везе са заједничким тржиштем. Ова тенденција је, у погледу на Свету Гору, појачана посебно великим значајем који се у европском праву придаје равноправности полова. Најзад, због знатних финансијских средстава која се из европског буџета издвајају за Свету Гору, све је увреженије мишљење да Света Гора мора бити подједнако доступна свима “порез плаћајућим главама”.

Европа као политичка заједница је експлицитно секуларна, иако су приликом израде нацрта Устава Европске уније (усвојен 29.10.2004) неке државе (нпр. Ватикан и Грчка) и, нарочито, неке цркве (нпр. римокатоличка и руска православна) тражиле да се у преамбули свакако помене хришћанство, као једно од упоришта европске цивилизације. Коначна редакција, међутим, говори само о религији, не помињући ниједну вероисповест: уставотворац се надањује „културним, религиозним и хуманистичким [европским] наслеђем”.

С друге стране, нерасположење једног дела јавности само по себи не може и неће довести до било каквих промена у статусу Свете Горе. За сада, извршна европска власт показује чврсту решеност да не дира у светогорску аутономију, а то је, *a fortiori*, случај и са грчком. Уосталом, извршна власт то, и кад би хтела, не би могла. Да ли је светогорски режим у складу са гаранцијама људских права за чију су заштиту надлежни органи Европске уније – то је питање на које може да одговори само суд. То може бити Европски суд у Луксембургу, али и Европски суд за људска права у Стразбуру. Очекујемо одлуке тих судова у догледној будућности.